کدام شعرهای امام خمینی موسیقی شدند؟

13 خرداد 1402

پرونده امام خمینی و ادبیات پرونده‌ای است که هم‌زمان با رحلت بنیانگذار انقلاب اسلامی در سایت شهرستان ادب گشایش یافت. در این پرونده به بررسی وجوه ادبی شخصیت امام خمینی و ادبیاتی که حول این شخصیت بزرگ شکل گرفته است، پرداخته می‌شود. امام خمینی (ره) شخصیتی چندوجهی داشتند و درعین‌حال که سیاستمداری کامل بودند، شاعری به‌تمام‌معنا هم بودند. شاید جالب باشد بدانید که بسیاری از اشعار امام خمینی (ره) توسط خوانندگان کشورمان خوانده شده‌اند. در تازه‌ترین یادداشت پروندهٔ امام خمینی و ادبیات به جمع‌آوری اشعاری از امام که در دستگاه‌های موسیقی رفته و خوانده‌شده‌اند، پرداخته‌ایم.

شما را به خواندن این مطلب که خانم الهه عزیزی‌فرد نوشته‌اند دعوت می‌کنیم:

شعر حقیقی‌ترین تجلی‌گاه اندیشهٔ شاعران است. جنبه‌های وجودی هر شاعری، بیشتر از هرجای دیگر در شعرش منعکس می‌شود. هرچند شخصیت سیاسی بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، حضرت امام‌خمینی (ره)، بیشتر و پیشتر مورد توجه همگان بوده است، اما اساسی‌ترین اندیشه‌ها و عقاید ایشان در اشعارشان نهفته است. با سیر در دیوان اشعار امام (ره) می‌توان منزلت ادبی و عرفانی ایشان را بهتر از هرعرصهٔ دیگری شناخت.

دیوان سروده‌های امام‌خمینی (ره) مجموعه‌ای سرشار از عقاید عرفانی و بیان عشق به معشوق ازلی و معبود حقیقی است. دیوان اشعار ایشان جلوه‌گاه رهایی انسان از خودبینی و خودخواهی و رسیدن به صفا و صمیمیت و اخلاص است. این منظومهٔ باارزش در شش‌فصل غزلیات، رباعیات، قصاید، مسمط، ترجیع‌بند و اشعار پراکنده تنظیم گردیده و نخستین‌بار پس از رحلت ایشان در سال 1372 منتشر شده است. بیشترین قالب شعری که امام‌خمینی (ره) از آن بهره برده، غزل است.

چهره‌های برجستهٔ دنیای موسیقی کشور عزیزمان نیز بخشی از اشعار امام (ره) را با طنین صدای خویش در دنیای موسیقی، ماندگار کرده‌اند. باتوجه به این نکته که قالب غزل دربردارندهٔ عاطفی‌ترین مضامین شعری است، عمدهٔ اشعاری که در عرصهٔ اجرا مورد توجه موسیقی‌دانان و خوانندگان قرار گرفته، غزلیات امام کبیر انقلاب است.

در ادامه، به معرفی آلبوم‌ها و قطعه‌های موسیقی که اشعار امام‌خمینی (ره) در آن‌ها به‌کار رفته است، می پردازیم.

1. قطعهٔ حدیث دل

آلبوم «سایهٔ دوست» اثر عبدالحسین مختاباد می‌باشد و با اجرای وی و ارکستر سمفونیک تهران، به یاد امام‌خمینی (ره) برگزار شده است. این آلبوم در سال 1390 از سوی مؤسسهٔ فرهنگی-هنری عروج منتشر گردید. «حدیث دل» عنوان قطعه‌ای از این آلبوم است که براساس شعری از امام‌خمینی (ره) به همین

نام خوانده شده است.

بر سر کوی تو ای می‌زده! دیوانه شدم　　عقل را راندم و وابستهٔ میخانه شدم
دور آن شمع دل‌افروز، چو پروانه شدم　　به هوای شکن گیسوی تو شانه شدم
درد دل را به که گویم که دوایی بدهد؟

ای گل باغ وفا! درد مرا درمان کن　　جرعه‌ای ریز و مرا بندهٔ نافرمان کن
راز می‌خوارگیم از همه‌کس پنهان کن　　گوشهٔ چشم به حال من بی‌سامان کن
باشد آن شاهد دلدار سرایی بدهد

2ـ قطعه‌ای از آلبوم یاد یار

«یاد یار» نام یک‌آلبوم موسیقی به تولید و تدوین محمدعلی چاووشی است که با صدای حسام‌الدین سراج اجرا شده است. قطعه‌ای از این آلبوم در سوگ امام‌خمینی (ره) ساخته شده است. محسن نفر آهنگساز این اثر، تصریح کرده است که این قطعه را از روی ارادت ویژه‌ای که به امام‌خمینی (ره) داشته، ساخته و خود را از مقلدان حضرت امام (ره) معرفی کرده است. این آلبوم موسیقی در سال 1369 به‌وسیلهٔ «مرکز فرهنگی-هنری عروج و مؤسسهٔ فرهنگی-هنری فجر» انتشار یافت. رباعی «هم‌راز» در این قطعه خوانده شده است.

آن شب که همه میکده‌ها باز شوند　　یاران خرابات هم‌آواز شوند
فارغ ز رقیب، در کنار محبوب　　طومار فراق بسته، هم‌راز شوند

3ـ قطعهٔ شِکوه

آلبوم «فاصله» از محمد اصفهانی است که در سال 1378 ساخته و از سوی «شرکت فرهنگی-هنری پیام» منتشر شد. «شِکوه» نام هشتمین قطعهٔ این آلبوم است. غزل «انتظار» از پیر جماران، امام‌خمینی (ره)، برای اجرا در این قطعه انتخاب شده است.

از غم دوست، در این میکده فریاد کشم
دادرس نیست که در هجر رُخش داد کشم

داد و بیداد که در محفل ما، رندی نیست
که برش شکوه برم، داد ز بیداد کشم

شادیم داد، غمم داد و جفا داد و وفا
با صفا منّت آن را که به من داد، کشم

عاشقم، عاشق روی تو نه چیز دگری
بار هجران و وصالت به دل شاد کشم

در غمت ای گل وحشیِ من، ای خسرو من!
جور مجنون ببرم، تیشهٔ فرهاد کشم

مُردَم از زندگیِ بی‌تو که با من هستی
طرفه‌سرّی است که باید بَرِ استاد کشم

سال‌ها می‌گذرد، حادثه‌ها می‌آید
انتظار فرج از نیمهٔ خرداد کشم

4ـ قطعهٔ دیدار

این آلبوم موسیقی با موضوع دفاع مقدس ساخته شده است. اصفهانی در گفت‌وگو با خبرگزاری مهر چنین اظهار کرده است: «از نکات ویژه و مهمی که در تدوین این آلبوم مدنظر ما بود، ویژگی رفتاری امام‌خمینی (ره) است که ایشان، دیگران را از هرنوع مدح و تعریف و تمجید از خودشان به‌شدت پرهیز می‌دادند و همین عدم رضایت از تعریف و تمجید، نکتهٔ مدنظر ما بود تا کاری عرضه کنیم که مورد

رضای خدا و موجب آرامش روح ایشان باشد».

شکوه در سال 1393 از سوی «مؤسسهٔ آوای هنر» منتشر شد. «دیدار» عنوان قطعه‌ای از این آلبوم است که براساس غزل «جلوهٔ دیدار» از امام‌خمینی (ره) خوانده شده است.

پرده برگیر که من یار توام! عاشقم عاشق رخسار توام
عشوه کن، ناز نما، لب بگشا جانِ من! عاشق گفتار توام
بر سر بستر من پا بگذار منِ دل‌سوخته بیمارِ توام
با وصالت، ز دلم عقده گشا جلوه‌ای کن که گرفتار توام
عاشقی سربه گریبانم من مستم و مردهٔ دیدار توام
گر کُشی، یا بنوازی، ای دوست! عاشقم، یار وفادار توام
هرکه بینیم خریدار تو است من، خریدارِ خریدارِ توام

5. قطعهٔ شمع وجود

«حضور» آلبومی پرخواننده است. در این آلبوم که در رثای امام‌خمینی (ره) ساخته شده، یازده‌قطعه با حضور چهره‌های دنیای موسیقی اجرا شده است. چهره‌هایی نظیر محمد اصفهانی، مجید اخشابی، حمید غلامعلی، حسین زمان، بیژن خاوری، مهدی سپهر، امید سیاره، حسین بهادری، پرویز طاهری در این آلبوم خوانده‌اند. قطعهٔ «شمع وجود» با صدای محمد اصفهانی و غزلی از حضرت امام (ره) به همین نام خوانده شده که مطلع آن چنین است:

آید آن روز که من هجرت از این خانه کُنم؟ از جهان پر زده، در شاخ عدم لانه کُنم؟

این آلبوم از سوی «مؤسسهٔ سروش» نشر یافته است.

6. آلبوم دیدار دوست

«دیدار دوست» ساختهٔ مهدی نظری و حسین زندی است. این آلبوم به مناسبت بیست‌وسومین سالگرد ارتحال ملکوتی بنیان‌گذار انقلاب اسلامی، حضرت امام‌خمینی (ره) تولید شده است و سه‌خواننده به‌نام‌های مهدی نظری، مسعود نوریان و علیرضا وکیلی‌منش در آن به اجرا پرداخته‌اند.

امتیاز این آلبوم موسیقی در این است که نه یک یا چندقطعهٔ انتخابی، بلکه تمام قطعه‌های آن براساس اشعار امام (ره) ساخته شده است. این آلبوم از سوی «دفتر موسیقی معاونت امور هنری» توسط انجمن موسیقی ایران تولید و منتشر شده است. برای خودداری از اطناب سخن به ذکر عناوین قطعه‌ها و آوردن مطلع غزلیات بسنده می‌کنیم:

قطعهٔ محرم راز براساس غزل «محرم راز» با مطلع:

هیچ‌دانی که منِ زار، گرفتار توام؟ با دل و جان، سبب گرمی بازار توام

قطعهٔ یاد دوست براساس غزل «یاد دوست» با مطلع:

یاد روزی که به عشق تو گرفتار شدم از سر خویش گذر کرده، سوی یار شدم

قطعهٔ ساحل وجود براساس غزل «ساحل وجود» با مطلع:

عاشق روی توام، دست بدار از دل من به خدا! جز رخ تو، حل نکند مشکل من

قطعهٔ روز وصل براساس غزل «روز وصل» با مطلع:

غم مخور، ایام هجران رو به پایان می‌رود این خماری از سر ما می‌گساران می‌رود

قطعهٔ غم دیدار براساس غزل «راز بگشا» با مطلع:

مرغ دل پر می‌زند تا زین قفس بیرون شود جان به جان آمد توانش تا دمی مجنون شود

قطعهٔ چشم بیمار براساس غزل «عشق دلدار» با مطلع:

چشم بیمار تو ای می‌زده! بیمارم کرد حلقهٔ گیسویت ای یار! گرفتارم کرد

قطعهٔ قافله براساس غزل «پرده‌نشین» با مطلع:

این قافله، از صبح ازل سوی تو رانند تا شام ابد نیز، به سوی تو روانند

7ـ سمفونی انتظار

در سال 1386 نادر مشایخی، رهبر ارکستر سمفونیک تهران، مصادف با سال‌روز رحلت امام خوبان، چندقطعه ساختهٔ محسن میرمهدی را در «سمفونی انتظار» به اجرا درآورد. در این سمفونی، علی تفرشی و حمید غلامعلی، قطعه‌هایی را براساس غزل‌های «فصل طرب» و « انتظار» اجرا کردند.

فصل طرب

دست‌افشان، به سر کوی نگار آمده‌ام پای‌کوبان، ز پی نغمهٔ تار آمده‌ام
حاصل عُمر، اگر نیم‌نگاهی باشد بهر آن نیم‌نگه، با دل زار آمده‌ام
باده از دست لطیف تو در این فصل بهار جان فزاید که در این فصل بهار آمده‌ام
مطرب عشق، کجا رفته در این فصل طرب که به عشق و طربش باده‌گسار آمده‌ام
در میخانه گشایید! که از مسلخ عشق به هوای رخ آن لاله‌عِذار آمده‌ام
جامهٔ زهد دریدم، رهم از دام بلا باز رستم ز پی دیدن یار آمده‌ام
به تماشای صفای رُخت، ای کعبهٔ دل! به صفا پشت و سوی شهر نگار آمده‌ام

سازندهٔ اثر بیان کرده است: باتوجه به نوای نی که در این ارکستر طنین‌انداز بود، هدف از اجرای آن، بیان سوز دل عارفی است که نباید از سرنوشت اجتماع و هم‌نوعان خویش غافل بماند. وی امام‌خمینی (ره) را از این جهت عارفی اجتماعی معرفی کردند.

8. قطعهٔ انتظار

غزل انتظار از اشعاری است که چندین‌بار به‌وسیلهٔ خوانندگان کشورمان اجرا شده است. در سال 1388 گروه کر دفتر موسیقی به‌مناسبت سالگرد رحلت امام‌خمینی (ره) قطعهٔ انتظار را به‌گونه‌ای دیگر به رهبری «رازمیک اوحانیان» در حسینیهٔ جماران اجرا کردند.

9. قطعهٔ ارکسترال ایران 1404

در سال 1388 مهدی وجدانی، قطعهٔ «ایران 1404» را براساس غزل نامی امام‌خمینی (ره)، باعنوان «چشم بیمار» اجرا کرد.

من به خال لبت، ای دوست! گرفتار شدم — چشم بیمار تو را دیدم و بیمار شدم
فارغ از خود شدم و کوس «اناالحق» بزدم — همچو منصور خریدار سر دار شدم
غم دلدار، فکنده است به جانم شرری — که به جان آمدم و شهرهٔ بازار شدم
در میخانه گشایید به رویم شب و روز — که من از مسجد و از مدرسه بیزار شدم
جامهٔ زهد و ریا کندم و بر تن کردم — خرقهٔ پیر خراباتی و هشیار شدم
واعظ شهر، که از پند خود آزارم داد — از دم رند می‌آلوده، مددکار شدم
بگذارید که از بتکده یادی بکنم — من که با دست بت میکده بیدار شدم

10- آلبوم زادهٔ عشق

آلبوم «زادهٔ عشق» با صدای سیدجلال‌الدین محمدیان از سوی «مرکز موسیقی حوزهٔ هنری» تولید و منتشر شده است. این آلبوم شامل یازده قطعه است که به‌جز سرودهٔ یک قطعه که از علی معلم است، اشعار ده قطعهٔ دیگر از میان غزلیات امام‌خمینی (ره) انتخاب شده‌اند و هرکدام بیانگر مناسبتی معین نظیر ولادت، ارتحال، تأمل‌های عرفانی و... در ارتباط با امام (ره) است. در ادامه برای جلوگیری از اطالهٔ کلام به ذکر نام قطعه‌های این اثر و مطلع غزلیاتی که در آن آورده شده، می‌پردازیم.

قطعهٔ صاحب‌نظر، غزل «وادی ایمن» با مطلع:

من در این بادیه، صاحب‌نظری می‌جویم راه گم کرده‌ام و راهبری می‌جویم

قطعهٔ بس کن براساس غزل «رازگشایی» با مطلع:

بس کن این یاوه‌سرایی، بس کن تا به کی خویش ستایی؟ بس کن

قطعهٔ میلاد گل براساس غزل «میلاد گل» با مطلع:

میلاد گل و بهار جان آمد برخیز که عید می‌کشان آمد

قطعهٔ خم ابرو براساس غزل «قبلهٔ محراب» با مطلع:

خم ابروی کجت قبلهٔ محراب من است تاب گیسوی تو خود راز تب‌وتاب من است

قطعهٔ عاشق روی تو براساس غزل «ساحل وجود» با مطلع:

عاشق روی توام، دست بدار از دل من به خدا! جز رخ تو، حل نکند مشکل من

قطعهٔ بهار جان براساس غزل «بهار جان» با مطلع:

بهار آمد جوانی را پس از پیری ز سر گیرم کنار یار بنشینم ز عمر خود ثمر گیرم

قطعهٔ گل‌رخان براساس غزل «جام جم» با مطلع:

با گل‌رخان بگویید ما را به خود پذیرند از عاشقان بیدل همواره دست گیرند

قطعهٔ زادهٔ عشق براساس غزل «صاحب درد» با مطلع:

ما زادهٔ عشقیم و فزایندهٔ دردیم با مدّعی عاکف مسجد، به نبردیم

قطعهٔ رهبر دل براساس غزل «شمس کامل» با مطلع:

صف بیارایید رندان! رهبر دل آمده جان، برای دیدنش، منزل به منزل آمده

قطعهٔ دل‌آشفته براساس غزل «مستی عاشق» با مطلع:

دل که آشفتهٔ روی تو نباشد، دل نیست آن که دیوانهٔ خال تو نشد، عاقل نیست

یادداشتی از الهه عزیزی‌فرد